

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil 3-son

VOLUME 10 / ISSUE 3 / 2026

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.103](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS.103)

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS)

Crossref
Content
Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev, Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva, E. Sharipov, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, F. Usmonova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2026-yil 21-sentabrda

bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 26,2

Adadi: 100. Buyurtma: № 97.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

TAHRIR HAY’ATI A‘ZOLARI

Y. Kanyazov – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti bo‘lim boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

U. To‘xtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Ma‘mun – Islam Negeri universiteti o‘qituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik ta‘lim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma‘muriy va moliya huquqi sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasida dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho‘basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi sho‘basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti sho‘basi professori, pedagogika fanlari nomzodi

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Академии наук Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев, Е. Ярмолик, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Х. Юлдашева, Э. Шарилов,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов, Ф. Усмонова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
21.09.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 26,2 Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 97.

Лицензия типографии

от 29.11.2023 № 174626.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Е. Канъязов – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции Республики Узбекистан, кандидат юридических наук

Ж. Ташкулов – заведующий отделом Института государства и права Академии наук Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

У. Тухташева – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

М. Ясан – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

С. Маъмун – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

Ш. Асадов – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

Ж. Нематов – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

М. Аминжонов – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

М. Рахимов – начальник Исследовательского центра Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

И. Джураев – профессор сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Нарзуллаев – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ф. Махмудов – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

М. Кадирова – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

И. Якубова – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Мухамеджанов – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Ниязова – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev, E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva, E. Sharipov, K. Abduvalieva, Y. Makhmudov, F. Usmonova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Publishing department address:

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 21.09.2026.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 26,2.

Units: 100. Order: № 97.

Printing house license

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD
EDITOR-IN-CHIEF

B. Khodjaev – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Y. Kanyazov – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences

J. Tashkulov – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

U. Tukhtasheva – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

M. Yasan – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

S. Ma'mun – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

Sh. Asadov – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

J. Nematov – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

M. Aminjonova – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

M. Rakhimov – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

I. Djuraev – Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

O. Narzullaev – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

F. Makhmudov – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Doctor of Law, Associate Professor

M. Kadirova – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

I. Yakubova – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Mukhamedjanov – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Niyazova – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 **MUXIDDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA**

Inson qadr-qimmatini konsepsiyasining davlat va huquq to'g'risidagi ta'limotlardagi asosiy masalalari

22 **KURBANOV JAHONGIR ABDIMUTALLI O'G'LI**

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlarining huquqiy tabiati: milliy qonunchilik va xorijiy davlatlar tajribasining qiyosiy-huquqiy tahlili

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

36 **TULTEYEV ILYAS TAVASOVICH**

Konstitutsiyaning to'g'ridan to'g'ri amal qilishini ta'minlashning ayrim nazariy va amaliy jihatlari

50 **YULDOSHEV AZIZJON ERGASHEVICH**

O'zbekistonda mahalliy boshqaruv va o'zini o'zi boshqarish: qonunchilik modeli evolyutsiyasi va konseptual aniqlik muammosi

62 **ILXOMBEKOV JASURBEK ILXOMBEK O'G'LI**

Internetda so'z erkinligi: konstitutsiyaviy kafolatlar va uni amalga oshirishning huquqiy chegaralari

73 **JAHONOV SHOHROH SHUHRAT O'G'LI**

Raqamlashtirish sharoitida axborot xavfsizligining konstitutsiyaviy-huquqiy mohiyati

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

84 **OTAXONOV FOZILJON XAYDAROVICH**

Xalqaro tijorat arbitrajining raqamli transformatsiyasi: huquqiy asoslar, institutsional muammolar va rivojlanish istiqbollari

100 **SHARAXMETOVA UMIDA SHAAKBAROVNA**

Oilaviy-huquqiy javobgarlik asoslarini belgilash muammolari

115 **UMAROVA DURDONA XASAN QIZI, NARZIEV OTABEK SA'DIYEVICH**

Raqamli iqtisodiyot va kripto-investitsiyalar doirasida investitsiya arbitrajining kelajagi

125 **BAXROMOVA NILUFAR XOSHIYOVNA**

Raqamli marketingda iste'molchilar huquqlarini buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikni takomillashtirish masalalari

137 **ERGASHEVA SHOHISTA O'KTAM QIZI**

"Lex digitalis" raqamli aktivlarni tartibga solishning kollizion tamoyili sifatida

152 **SAMANDAROVA FERUZA BAXROMJON QIZI**

Davlat xaridida shartnoma erkinligi prinsipi: mazmuni va cheklolari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

160 **XIKMATOV AZIZ BOBONAROVICH**

Jinoyat protsessida jismoniy nuqsonli shaxslarni so'roq qilish taktikasini takomillashtirish
asoslari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

174 **CHARIYEV TO'YLI SAPARVELIYEVICH**

Turkmanistonning doimiy betaraflik maqomining keng miqyosda e'tirof etilishi va
shakllanishining huquqiy asoslari

183 **JUMAQULOV XUSNIDDIN SHOKIR O'G'LI**

Xalqaro temiryo'l huquqining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari: COTIF va SMGS tizimlarining
qiyosiy-huquqiy tahlili

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

190 **XOMIDOV SHUXRAT GAFURJONOVICH**

BMT Korruptsiyaga qarshi konvensiyasining 14- va 52-moddalari: O'zbekiston uchun ustuvor
yo'nalishlar

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

208 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT QIZI**

Inson huquqlarini himoya qiluvchi nodavlat notijorat tashkilotlarning maqsadi, vazifalari
hamda faoliyat yo'nalishlari (tashkilotlar misolida)

12.00.18 – RAQAMLI HUQUQ

217 **YUNUSOVA MINOVVARXON SABIROVNA**

Zamonaviy davlat boshqaruvida yangi islohotlar va fuqarolar bilan raqamli muloqot modellari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 МУХИДДИНОВА ФИРЮЗА АБДУРАШИДОВНА

Основные вопросы концепции человеческого достоинства в учениях о государстве и праве

22 КУРБАНОВ ЖАХОНГИР АБДИМУТАЛЛИ УГЛИ

Правовая природа актов Президента Республики Узбекистан: сравнительно-правовой анализ национального законодательства и опыта зарубежных государств

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

36 ТУЛЬТЕЕВ ИЛЬЯС ТАВАСОВИЧ

Некоторые теоретические и практические аспекты обеспечения прямого действия Конституции

50 ЮЛДОШЕВ АЗИЗЖОН ЭРГАШЕВИЧ

Местное управление и самоуправление в Узбекистане: эволюция законодательной модели и проблема понятийной определённости

62 ИЛХОМБЕКОВ ЖАСУРБЕК ИЛХОМБЕК УГЛИ

Свобода слова в Интернете: конституционные гарантии и правовые пределы её реализации

73 ЖАХОНОВ ШОХРУХ ШУХРАТ УГЛИ

Конституционно-правовая сущность информационной безопасности в условиях цифровизации

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

84 ОТАХОНОВ ФОЗИЛЖОН ХАЙДАРОВИЧ

Цифровая трансформация международного коммерческого арбитража: правовые основы, институциональные проблемы и перспективы развития

100 ШАРАХМЕТОВА УМИДА ШААКБАРОВНА

Проблемы определения оснований ответственности членов семьи

115 УМАРОВА ДУРДОНА ХАСАН КИЗИ, НАРЗИЕВ ОТАБЕК САЪДИЕВИЧ

Будущее инвестиционного арбитража в условиях цифровой экономики и инвестиций в криптоактивы

125 БАХРОМОВА НИЛУФАР ХОШИМОВНА

Вопросы совершенствования гражданско-правовой ответственности за нарушение прав потребителей в цифровом маркетинге

137 ЭРГАШЕВА ШОХИСТА УКТАМ КИЗИ

Lex digitalis как коллизионный принцип регулирования цифровых активов

152 САМАНДАРОВА ФЕРУЗА БАХРОМЖОН КИЗИ

Принцип свободы договора в сфере государственных закупок: содержание и ограничения

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

160 **ХИКМАТОВ АЗИЗ БОБОНАРОВИЧ**

Основы совершенствования тактики допроса лиц с физическими недостатками
в уголовном процессе

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

174 **ЧАРЫЕВ ТОЙЛЫ САПАРВЕЛИЕВИЧ**

Масштабное признание статуса постоянного нейтралитета Туркменистана и правовые
основы его происхождения

183 **ЖУМАКУЛОВ ХУСНИДДИН ШОКИР УГЛИ**

Современные тенденции развития международного железнодорожного права:
сравнительно-правовой анализ систем COTIF и СМГС

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

190 **ХОМИДОВ ШУХРАТ ГАФУРЖОНОВИЧ**

Имплементация статей 14 и 52 Конвенции ООН: приоритеты для Узбекистана

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

208 **НОСИРОВА МАРЖОНА НЕГМАТ КИЗИ**

Цели, задачи и направления деятельности негосударственных некоммерческих
организаций, защищающих права человека (на примере отдельных организаций)

12.00.18 – ЦИФРОВЫЕ ПРАВА

217 **ЮНУСОВА МИНОВВАРХОН САБИРОВНА**

Современные реформы государственного управления и модели цифрового
взаимодействия с гражданами

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **MUKHIDDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA**
Key issues of the concept of human dignity in the doctrines of state and law
- 22 **KURBANOV JAHONGIR ABDIMUTALLI UGLI**
The legal nature of acts of the President of the Republic of Uzbekistan: a comparative legal analysis of national legislation and foreign experience

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 36 **TULTEEV ILYAS TAVASOVICH**
Some theoretical and practical aspects of ensuring the direct effect of the Constitution
- 50 **YULDASHEV AZIZJON ERGASHEVICH**
Local governance and self-government in Uzbekistan: evolution of the legislative model and the problem of conceptual certainty
- 62 **ILKHOMBEKOV JASURBEK ILKHOMBEKOVICH**
Freedom of expression on the internet: constitutional guarantees and legal limits for its implementation
- 73 **JAHOVNOV SHOHROH SHUHRAT UGLI**
Constitutional and legal essence of information security in the context of digitalization

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 84 **OTAKHONOV FOZILJON KHAYDAROVICH**
Digital transformation of international commercial arbitration: legal framework, institutional challenges, and development prospects
- 100 **SHARAKHMETOVA UMIDA SHAAKBAROVNA**
Problems of determining the grounds of family legal liability
- 115 **UMAROVA DURDONA KHASAN KIZI, NARZIEV OTABEK SADIEVICH**
The future of investment arbitration in the digital economy and crypto-investments
- 125 **BAKHROMOVA NILUFAR KHOSHIMOVNA**
Issues of improving civil liability for violation of consumer rights in digital marketing
- 137 **ERGASHEVA SHOKHISTA UKTAM KIZI**
Lex digitalis as a collision principle for regulating digital assets
- 152 **SAMANDAROVA FERUZA BAKHROMJON KIZI**
The principle of freedom of contract in public procurement: content and limitations

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

- 160 **KHIKMATOV AZIZ BOBONAROVICH**
Fundamentals of improving the tactics of interviewing persons with physical disabilities in criminal proceedings
-

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

174 **CHARIEV TOYLI SAPARVELIEVICH**

Broad recognition of Turkmenistan's permanent neutrality status and the legal foundations of its establishment

183 **JUMAKULOV KHUSNIDDIN SHOKIR UGLI**

Modern development trends in international railway law: a comparative legal analysis of the COTIF and SMGS systems

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

190 **KHOMIDOV SHUKHRAT GAFURJONOVICH**

Implementation of articles 14 and 52 of the UN Convention: priorities for Uzbekistan

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

208 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT KIZI**

Goals, objectives, and areas of activity of non-governmental non-profit organizations in the protection of human rights (based on organizational examples)

12.00.18 – DIGITAL LAW

217 **YUNUSOVA MINOVVARKHON SABIROVNA**

New reforms in modern public administration and digital interaction models with citizens

Kelib tushgan / Получено / Received: 28.07.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 26.08.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 21.09.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.103007>

UDC: 341.63:004(045)(575.1)

XALQARO TIJORAT ARBITRAJINING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI: HUQUQIY ASOSLAR, INSTITUTSIONAL MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Otaxonov Foziljon Xaydarovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti
Biznes huquqi va sud himoyasi fakulteti
Tadqiqot markazi bosh ilmiy xodimi,
yuridik fanlar doktori, professor
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8771-4723>
e-mail: haydarxon@mail.ru

Annotatsiya. Maqola O'zbekiston Respublikasida xalqaro tijorat arbitrajining raqamli transformatsiyasini huquqiy, protsessual, institutsional va texnologik jihatdan kompleks tadqiq etishga bag'ishlangan. Tadqiqotning maqsadi milliy huquqiy tizim va arbitraj institutlarining raqamli muhitda arbitraj muhokamasini samarali, adolatli va xavfsiz tashkil etishga tayyorlik darajasini baholash hamda uni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlarini asoslashdan iborat. Formal-yuridik, tizimli, qiyosiy-huquqiy va funksional metodlar asosida O'zbekiston Respublikasining xalqaro tijorat arbitraji, elektron hujjat aylanishi, elektron imzo, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik sohasidagi qonunchiligi, shuningdek YUNSITRAL standartlari va xalqaro tavsiyalar tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida O'zbekistonda raqamli arbitraj uchun bazaviy normativ-huquqiy shart-sharoitlar shakllanganligi, biroq mavjud huquqiy va institutsional mexanizmlarni yagona raqamli arbitraj ekotizimiga integratsiya qilish zarurligi asoslantirilgan. Onlayn va gibrid eshituvlar, elektron dalillar, ishtirokchilarni identifikatsiya qilish, maxfiylik, kiberxavfsizlik va sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanishning ustuvor yo'nalishlari aniqlangan. Muallif tomonidan raqamli arbitrajni rivojlantirishning "markazlashtirilgan infratuzilma – institutsional plyuralizm" konsepsiyasi ilgari surilgan. Uning milliy modeli sifatida "Toshkent ADR markazi", mintaqaviy modeli sifatida esa "Samarqand ADR platformasi"ni shakllantirish taklif etilgan. Shuningdek, sun'iy intellektdan yordamchi vosita sifatida foydalanish imkoniyati e'tirof etilgan holda, arbitraj qarorini qabul qilishda insonning yakuniy protsessual mas'uliyati prinsipi asoslantirilgan. Raqamli arbitrajning istiqbolli modeli texnologik neytrallik, protsessual tenglik, taraflar irodasi avtonomiyasi, maxfiylik, xavfga mutanosib axborot xavfsizligi, inson nazorati va xalqaro muvofiqlik prinsiplariga asoslanishi lozimligi haqidagi xulosaga kelingan.

Kalit so'zlar: xalqaro tijorat arbitraji, raqamli transformatsiya, onlayn arbitraj, elektron dalillar, kiberxavfsizlik, maxfiylik, sun'iy intellekt, ADR, institutsional plyuralizm

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММЕРЧЕСКОГО АРБИТРАЖА: ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ, ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Отахонов Фозилжон Хайдарович,
доктор юридических наук, профессор,
главный научный сотрудник
Исследовательского центра факультета
бизнес-права и судебной защиты
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. Статья посвящена комплексному исследованию правовых, процессуальных, институциональных и технологических аспектов цифровой трансформации международного коммерческого арбитража в Республике Узбекистан. Цель исследования состоит в оценке степени готовности национальной правовой системы и арбитражных институтов к эффективной, справедливой и безопасной организации арбитражного разбирательства в цифровой среде, а также в обосновании перспективных направлений его развития. На основе формально-юридического, системного, сравнительно-правового и функционального методов проанализировано законодательство Республики Узбекистан в сферах международного коммерческого арбитража, электронного документооборота, электронной подписи, защиты персональных данных и кибербезопасности, а также стандарты ЮНСИТРАЛ и международные рекомендации. По результатам исследования установлено, что в Узбекистане сформированы базовые нормативно-правовые предпосылки для развития цифрового арбитража, однако существующие правовые и институциональные механизмы нуждаются в интеграции в единую цифровую арбитражную экосистему. Определены приоритетные направления развития онлайн- и гибридных слушаний, использования электронных доказательств, идентификации участников, обеспечения конфиденциальности и кибербезопасности, а также ответственного применения искусственного интеллекта. Автором предложена концепция развития цифрового арбитража «централизованная инфраструктура – институциональный плюрализм». В качестве её национальной модели предлагается создание «Ташкентского центра ADR», а региональной модели – «Самаркандской платформы ADR». Наряду с признанием возможности использования искусственного интеллекта в качестве вспомогательного инструмента обоснован принцип окончательной процессуальной ответственности человека при принятии арбитражного решения. Сделан вывод о том, что перспективная модель цифрового арбитража должна основываться на принципах технологической нейтральности, процессуального равенства, автономии воли сторон, конфиденциальности, соразмерной рискам информационной безопасности, контроля со стороны человека и соответствия международным стандартам.

Ключевые слова: международный коммерческий арбитраж, цифровая трансформация, онлайн-арбитраж, электронные доказательства, кибербезопасность, конфиденциальность, искусственный интеллект, ADR, институциональный плюрализм

DIGITAL TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION: LEGAL FRAMEWORK, INSTITUTIONAL CHALLENGES, AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Otakhonov Foziljon Khaydarovich,
Chief Research Fellow at the Research Center,
Faculty of Business Law and Judicial Protection,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law, Professor

Abstract. *This article provides a comprehensive study of the digital transformation of international commercial arbitration in the Republic of Uzbekistan across legal, procedural, institutional, and technological dimensions. The objective of the study is to assess the degree of readiness of the national legal system and arbitral institutions to effectively, fairly, and securely organize arbitral proceedings in a digital environment, as well as to substantiate prospective directions for its development. Utilizing formal-legal, systemic, comparative-legal, and functional methods, the research analyzes the legislation of the Republic of Uzbekistan in the fields of international commercial arbitration, electronic document circulation, electronic signatures, personal data protection, and cybersecurity, alongside UNCITRAL standards and international recommendations. As a result, the study substantiates that while basic normative-legal conditions for digital arbitration have been formed in Uzbekistan, there remains a necessity to integrate existing legal and institutional mechanisms into a unified digital arbitration ecosystem. Priority areas were identified regarding online and hybrid hearings, electronic evidence, participant identification, confidentiality, cybersecurity, and the responsible use of artificial intelligence. The author advances the concept of “centralized infrastructure – institutional pluralism” for the development of digital arbitration, proposing the establishment of the “Tashkent ADR Center” as its national model and the “Samarkand ADR Platform” as its regional model. Furthermore, while acknowledging the potential of artificial intelligence as an auxiliary tool, the article substantiates the principle of ultimate human procedural responsibility in rendering arbitral awards. It concludes that a prospective model of digital arbitration must be grounded in the principles of technological neutrality, procedural equality, party autonomy, confidentiality, risk-proportionate information security, human oversight, and international compatibility.*

Keywords: *international commercial arbitration, digital transformation, online arbitration, electronic evidence, cybersecurity, privacy, artificial intelligence, ADR, institutional pluralism*

Kirish

Raqamli transformatsiya zamonaviy yuridik infratuzilmani o'zgartirishning muhim omillaridan biriga aylandi. Xalqaro tijorat munosabatlari tobora ko'proq raqamli muhitda vujudga kelmoqda, amalga oshirilmoqda va hujjatlashtirilmoqda. Xususan, muzokaralar elektron aloqa vositalari orqali olib borilmoqda, shartnomalar masofadan turib tuzilmoqda, to'lovlar raqamli tizimlar orqali amalga oshirilmoqda, daliliy ahamiyatga ega axborot esa asosan elektron xabarlar, fayllar, metama'lumotlar va axborot tizimlaridagi yozuvlar shaklida mavjud bo'lmoqda. Bunday sharoitda xalqaro tijorat arbitraji faqat “qog'oz shaklidagi” tartib-taomil bo'lib qolishi mumkin emas. Uning samaradorligi huquqiy tartibga solish mexanizmlari va arbitraj institutlarining raqamli texnologiyalardan yuridik jihatdan ishonchli va xavfsiz foydalanishni ta'minlash qobiliyatiga tobora ko'proq bog'liq bo'lib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi uchun mazkur masalalar alohida ahamiyatga ega. So'nggi

yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli sud-huquq va investitsiyaviy islohotlar qonun ustuvorligini mustahkamlash, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash hamda transchegaraviy tijorat nizolarini hal etishning barqaror va natijalarini oldindan bashorat qilish mumkin bo'lgan mexanizmlarini yaratishga qaratilgan. YUNSITRAL Namunaviy qonuni yondashuvlariga asoslangan O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 16-fevraldagi “Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida”gi O'RQ-674-sonli Qonuni qabul qilinishi mamlakatda xalqaro arbitrajni rivojlantirish uchun zamonaviy huquqiy asos yaratdi. Ayni paytda elektron tijorat, elektron hujjat aylanishi, elektron imzo, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli davlat boshqaruvi sohasidagi qonunchilik yuridik tartib-taomillarni raqamlashtirish uchun umumiy normativ-huquqiy muhitni shakllantirmoqda.

Biroq elektron hujjatlar va masofaviy o'zaro hamkorlikka oid alohida normalarning mavjudligi hali yaxlit raqamli arbitraj tizimi

shakllanganini anglatmaydi. Raqamli transformatsiya bir qator mustaqil protsessual masalalarni yuzaga keltiradi. Jumladan, onlayn eshituv ishtirokchisining shaxsini qanday identifikatsiya qilish mumkin? Raqamli infratuzilmadan foydalanish imkoniyatlari turlicha bo'lgan sharoitda taraflarning protsessual tengligini qanday kafolatlash lozim? Elektron dalilning yaxlitligi, o'zgarmasligi va kelib chiqish manbasini qanday ta'minlash kerak? Xavfsizlik talablariga javob bermaydigan platformani tanlash oqibatlari uchun kim javobgar bo'ladi? Arbitr sun'iy intellekt tizimlaridan qay darajada foydalanishi mumkin? Maxfiy axborotning tashqi algoritmik servislarga uzatilishining oldini olish uchun qanday huquqiy va texnologik kafolatlar zarur?

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda arbitrajni raqamlashtirish qog'oz shaklidagi hujjat aylanishini shunchaki elektron hujjat aylanishiga almashtirish sifatida emas, balki nizolarni hal etish arxitekturasining sifat jihatidan o'zgarishi sifatida qaralmoqda. G. Born (2021) xalqaro arbitrajning protsessual moslashuvchanligiga alohida e'tibor qaratib, ushbu xususiyat tartib-taomillarni texnologik o'zgarishlarga moslashtirish imkonini berishini ta'kidlaydi. M. Pirs va K. Ashauer raqamli arbitrajning rivojlanishini taraflar, arbitrlar va arbitraj muassasalari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning yangi muhiti shakllanishi bilan bog'laydi (Piers, & Aschauer, 2018).

Rossiya huquqiy doktrinasida S.A. Kurochkin (2022) raqamli texnologiyalarni faqat texnik samaradorlik nuqtayi nazaridan emas, balki arbitrajning fundamental prinsiplariga muvofiqligi jihatidan ham baholash zarurligiga e'tibor qaratadi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil nuqtayi nazaridan Yevroosiyo huquqiy makoni tajribasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. A.A. Amangeldi raqamli texnologiyalarni joriy etish alohida texnologik yechimlarni qabul qilish bilan cheklanmasdan, qonunchilikni tizimli ravishda moslashtirishni talab qilishini ko'rsatadi (Amangeldy, 2021). V.V. Yarkov, K.L. Brano-

vitskiy va V.V. Dolganichev (2022) huquqiy tizimlarning o'zaro hamkorligi va raqobati muhimligini ta'kidlaydi. Mazkur yondashuv, ayniqsa, transchegaraviy tartib-taomillar hamda raqamli protsessual yechimlarni o'zaro tan olish va qabul qilish nuqtayi nazaridan muhimdir.

O'zbekiston huquqiy doktrinasida ham xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirish masalalariga qiziqish ortib bormoqda. I. Rustambekov va S. Tuychiyeva O'zbekistonda xalqaro tijorat arbitrajining rivojlanish istiqbollari tahlil qilib, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalarini arbitraj muhokamasiga joriy etish imkoniyatlariga alohida e'tibor qaratadi (Rustambekov & Tuychieva, 2023). A. Xalqazarov va J. Eshonqulov (2025) xalqaro tijorat arbitrajida raqamli dalillarning huquqiy ahamiyatini tadqiq etib, ularning yuridik kuchi, ishonchliligi va milliy huquq tizimida baholanishi bilan bog'liq masalalarni tahlil qiladi.

Mavjud adabiyotlar tahlili raqamli arbitrajning protsessual moslashuvchanligi, raqamli texnologiyalardan foydalanish, elektron dalillar va sun'iy intellektning ayrim jihatlari bo'yicha muayyan ilmiy yondashuvlar shakllanganini ko'rsatadi. Biroq O'zbekiston sharoitida xalqaro tijorat arbitrajining raqamli transformatsiyasini huquqiy, protsessual, institutsional va texnologik omillar, kiberxavfsizlik, maxfiylik hamda sun'iy intellektdan foydalanish masalalarini qamrab oluvchi o'zaro bog'liq tizim sifatida kompleks tadqiq etish zarurati saqlanib qolmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi xalqaro tijorat arbitrajining raqamli transformatsiyasiga ta'sir etuvchi huquqiy, protsessual, institutsional va texnologik omillarni kompleks tahlil qilish, mavjud muammo va cheklovlarni aniqlash hamda uni yanada rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqot doirasida O'zbekistonda mavjud huquqiy va institutsional imkoniyatlardan samarali foydalangan holda, adolatli tartib-tao-

mil, protsessual tenglik, maxfiylik va axborot xavfsizligining xalqaro standartlariga muvofiq yaxlit raqamli arbitraj ekotizimini shakllantirishning maqbul yo'llari va mexanizmlarini aniqlashga alohida e'tibor qaratildi.

O'zbekistonda raqamli arbitrajni rivojlantirish uchun yangi maxsus qonun qabul qilish birlamchi vazifa hisoblanmaydi. Amaldagi arbitraj, axborot va protsessual qonunchilik imkoniyatlarini yagona funksional model doirasida o'zaro uyg'unlashtirish hamda arbitraj institutlari faoliyatida texnologik neytral protsessual standartlarni joriy etish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli arbitraj qonunchilikning alohida sohasi sifatida emas, balki turli huquqiy tartibga solish sohalari kesishmasida shakllanayotgan kompleks huquqiy institut sifatida baholanadi.

Mazkur tadqiqot xalqaro tijorat arbitraji, hakamlik muhokamasi, mediatsiya va nizolarni muqobil hal etish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari bo'yicha ko'p yillar davomida olib borilgan ilmiy izlanishlarning mantiqiy davomidir. Avvalgi ishlarda xalqaro tijorat arbitrajining huquqiy asoslari va rivojlanish bosqichlari, hakamlik sudlarini tashkil etish va ularning vakolatli davlat sudlari bilan o'zaro munosabatlari, arbitraj qarorlarini tan olish va ijroga qaratish, mediatsiyaning huquqiy asoslari va istiqbollari, shuningdek nizolarni muqobil hal etish mexanizmlarini raqamlashtirishning ayrim jihatlari o'rganilgan. Ushbu maqolada mazkur ilmiy izlanishlar zamonaviy raqamli muhit talablari nuqtayi nazaridan davom ettirilib, xalqaro tijorat arbitraji raqamli transformatsiyasining huquqiy asoslari, institutsional muammolari va rivojlantirish istiqbollari kompleks tahlil qilinadi.

Metodlar

Mazkur tadqiqot O'zbekistonda xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirishning huquqiy asoslari, amaldagi tartibga solish mexanizmlari va ularni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish imkoniyatlarini kompleks o'rganishga qaratilgan.

Tadqiqot obyekti xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirish jarayonida vujudga keladigan huquqiy va protsessual munosabatlardan iborat.

Tadqiqot predmetini esa arbitraj muhokamasida raqamli texnologiyalardan foydalanishni tartibga soluvchi milliy qonunchilik normalari, xalqaro standartlar, tavsiyaviy hujjatlar hamda raqamli arbitrajning institutsional va protsessual mexanizmlari tashkil etadi.

Tadqiqot materiallari sifatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi, "Elektron tijorat to'g'risida"gi, "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi, "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi, "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonunlar hamda axborot va protsessual qonunchilikka oid boshqa normativ-huquqiy hujjatlardan foydalanildi.

Shuningdek, tadqiqotda YUNSITRALning 1985-yilgi hamda 2006-yilda qabul qilingan o'zgartirishlar bilan Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risidagi Namunaviy qonuni, elektron tijorat va elektron imzolar sohasidagi namunaviy hujjatlari, shuningdek arbitraj muhokamasida kiberxavfsizlikni ta'minlashga oid xalqaro tavsiyaviy hujjatlar o'rganildi.

Tadqiqotning metodologik asosini formal-yuridik, tizimli, qiyosiy-huquqiy va funksional metodlar tashkil etdi.

Formal-yuridik metod O'zbekiston Respublikasining xalqaro tijorat arbitraji, elektron tijorat, elektron hujjat aylanishi, elektron imzo, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik sohasidagi qonunchilik normalarining mazmunini aniqlash, ularning o'zaro aloqadorligini hamda raqamli arbitraj muhokamasiga tatbiq etish imkoniyatlarini baholashda qo'llandi.

Tizimli metod arbitraj, axborot va protsessual qonunchilikni alohida tartibga solish sohalari sifatida emas, balki raqamli arbitrajning yagona huquqiy infratuzilmasini tashkil etuvchi o'zaro bog'liq elementlar sifatida o'rganish imkonini berdi.

Qiyosiy-huquqiy metod O'zbekiston Respublikasining amaldagi huquqiy tartibga solish mexanizmlarini YUNSITRAL yondashuvlari, xalqaro arbitraj amaliyotida shakllangan standartlar va xalqaro "yumshoq huquq" (soft law) vositalari bilan taqqoslashda qo'llandi. Mazkur metod milliy huquqiy tizimning raqamli arbitrajga tayyorlik darajasini aniqlash hamda xorijiy va xalqaro tajribaning O'zbekiston sharoitida qo'llanishi mumkin bo'lgan elementlarini belgilash imkonini berdi.

Funksional metod amaldagi huquqiy normalar va institutsional mexanizmlarning raqamli arbitrajning amaliy ehtiyojlarini qay darajada ta'minlashini baholash uchun qo'llandi. Xususan, ushbu metod asosida onlayn eshituvlarni tashkil etish, ishtirokchilarni identifikatsiya qilish, elektron dalillarning yaxlitligi va ishonchliligini ta'minlash, maxfiy axborotni himoya qilish, kiberxavfsizlik choralari qo'llash hamda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish bilan bog'liq muammolar tahlil qilindi.

Tadqiqot metodologiyasi texnologik neytrallik prinsipiga asoslanadi. Mazkur prinsipga ko'ra, huquqiy tartibga solish muayyan texnologiya, dasturiy mahsulot yoki platformaga bog'lanib qolmasligi, aksincha, qo'llanadigan texnologiyalarning ishonchliligi, ulardan teng foydalanish imkoniyati, axborot xavfsizligi, maxfiylik va adolatli tartib-taomilning funksional kafolatlarini belgilashi lozim.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi O'zbekistonda raqamli arbitrajni rivojlantirish muammosini yangi maxsus qonun qabul qilish zarurati bilan emas, balki amaldagi huquqiy imkoniyatlarni yagona funksional va protsessual modelga integratsiya qilish zarurati bilan asoslashda namoyon bo'ladi. Shuningdek, elektron dalillarga nisbatan alohida ishonchsizlik prezumpsiyasini qo'llash maqsadga muvofiq emasligi hamda sun'iy intellektdan foydalanishda insonning yakuniy protsessual mas'uliyati prinsipini e'tirof etish zarurligi asoslantiriladi.

Bundan tashqari, O'zbekistonda raqamli arbitrajni rivojlantirishning "markazlashtirilgan infratuzilma – institutsional plyuralizm" konsepsiyasi ilgari suriladi. Mazkur konsepsiya ADR institutlarining tashkiliy va protsessual mustaqilligini saqlab qolgan holda, ularning umumiy zamonaviy moddiy-texnik va raqamli infratuzilmadan foydalanishini nazarda tutadi. Konsepsiyani amalga oshirishning milliy modeli sifatida "Toshkent ADR markazi"ni, mintaqaviy modeli sifatida esa Markaziy Osiyo davlatlari uchun "Samarqand ADR platformasi"ni shakllantirish taklif etiladi.

Natijalar

O'tkazilgan tahlil O'zbekistonda xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirish jarayoni alohida raqamli vositalardan foydalanish bosqichidan ularni o'zaro bog'liq yagona protsessual tizimga integratsiya qilish bosqichiga o'tayotganini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijasida raqamli arbitraj rivojlanishining huquqiy va funksional dinamikasi aniqlandi. Ushbu dinamika elektron hujjatlarni yuridik jihatdan tan olishdan masofaviy protsessual hamkorlikka, undan onlayn va gibrad eshituvlarga, elektron dalillarni kompleks boshqarishga, kiberxavfsizlikning xavf darajasiga mutanosib modelini joriy etishga hamda sun'iy intellektdan inson nazorati ostida foydalanishga bosqichma-bosqich o'tish tendensiyasida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot natijasida O'zbekistonda raqamli arbitrajning bazaviy normativ-huquqiy asoslari shakllanganligi, biroq ular qonunchilikning turli sohalarida tarqoq holda mavjudligi aniqlandi. Xalqaro tijorat arbitraji, elektron tijorat, elektron hujjat aylanishi, elektron imzo, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik va protsessual qonunchilik normalari raqamli arbitrajning alohida elementlarini tartibga soladi. Biroq arbitraj talabini elektron shaklda taqdim etishdan boshlab arbitraj qarorini qabul qilish, saqlash, tan olish va ijroga qaratishgacha bo'lgan yagona raqamli protsessual sikl hali to'liq shakllanmagan.

Tadqiqot natijasida O'zbekiston qonunchiligida raqamli arbitrajni amalga oshirishga bevosita taqiq mavjud emasligi, aksincha, bir qator umumiy huquqiy mexanizmlar undan foydalanish imkonini berishi aniqlandi. Biroq huquqiy imkoniyatning mavjudligi bilan protsessual mexanizmning mavjudligi bir xil tushuncha emas. O'zbekiston modelining asosiy muammosi raqamli texnologiyalardan foydalanishga ruxsat berilmaganida emas, balki bunday foydalanishning protsessual oqibatlari yetarli darajada aniqlashtirilmaganidir.

Tahlil natijalari raqamli arbitraj rivojlanishining bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bir necha asosiy yo'nalishlarini ajratish imkonini berdi.

Birinchidan, onlayn va gibril eshituvlar xalqaro tijorat arbitrajining vaqtinchalik emas, balki barqaror protsessual shakllaridan biriga aylanmoqda. Ularning asosiy afzalliklari vaqt va tashkiliy xarajatlarni qisqartirish, turli davlatlarda joylashgan arbitrlar, taraflar, vakillar, ekspertlar va tarjimonlarning ishtirokini ta'minlash hamda arbitraj muhokamasini tezkor tashkil etish imkoniyati bilan bog'liq. Shu bilan birga, masofaviy formatdan foydalanish taraflarning tengligi, eshitis huquqi va raqamli vositalardan amalda teng foydalanish imkoniyatini ta'minlashni talab qiladi.

Ikkinchidan, elektron dalillar bilan ishlash raqamli arbitrajning mustaqil protsessual yo'nalishiga aylanmoqda. Elektron hujjatning mavjudligi uning ishonchligi avtomatik ravishda ta'minlanganligini anglatmaydi. Shu sababli elektron dalillarning kelib chiqish manbasini aniqlash, ularning yaxlitligini saqlash, metama'lumotlarni tekshirish, saqlash va uzatish jarayonini hujjatlashtirish hamda zarur hollarda ekspertiza mexanizmlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Elektron dalilga nisbatan alohida "ishonchsizlik prezumpsiyasi"ni joriy etish shart emas. Elektron shakl dalilning ishonchligini kamaytiruvchi holat sifatida baholan-

masligi lozim. Nizo dalilning elektron shaklda ekanligi yuzasidan emas, balki uning kelib chiqish manbasi, yaxlitligi yoki o'zgartirilganligi haqida asosli shubha mavjud bo'lgan hollardagina maxsus texnik tekshiruv mexanizmlaridan foydalanishni talab etishi kerak. Bunday yondashuv dalillarni erkin baholash prinsipi bilan raqamli obyektlarning texnik xususiyatlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi.

Uchinchidan, kiberxavfsizlik va maxfiylik raqamli arbitraj samaradorligining ajralmas shartiga aylanmoqda. Tadqiqot natijalari barcha arbitraj ishlari uchun bir xil texnik xavfsizlik choralarini belgilash o'rniga, nizing xususiyati, ma'lumotlarning sezgirlik darajasi, ishtirokchilarning imkoniyatlari va mavjud xavf-xatarlarni hisobga oladigan mutanosib yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiqligini ko'rsatdi.

To'rtinchidan, sun'iy intellektdan foydalanish arbitraj muhokamasining yangi va mustaqil yo'nalishi sifatida shakllanmoqda. Sun'iy intellekt vositalari hujjatlarni tasniflash, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, yuridik tadqiqot olib borish, tarjima qilish va protsessual hujjatlarni tayyorlashda yordamchi vosita bo'lishi mumkin. Biroq dalillarni baholash, taraflarning vajrlarini huquqiy tahlil qilish va yakuniy arbitraj qarorini qabul qilish uchun mas'uliyat arbitr zimmasida qolishi lozim.

Raqamli arbitrajning mustaqil prinsiplaridan biri sifatida insonning yakuniy protsessual mas'uliyati prinsipini shakllantirish maqsadga muvofiq. Ushbu prinsip sun'iy intellektdan hujjatlarni tasniflash, axborotni izlash, tarjima qilish, katta hajmdagi ma'lumotlarni dastlabki tahlil qilish va boshqa yordamchi vazifalarda foydalanishni inkor etmaydi. Biroq dalillarning ishonchligiga huquqiy baho berish, taraflarning vajrlarini solishtirish, huquq normasini tanlash va yakuniy arbitraj qarorini qabul qilish arbitrning shaxsiy kasbiy mas'uliyati doirasida qolishi shart.

Beshinchidan, arbitraj institutlarining raqamli tayyorligi xalqaro tijorat arbitraji sifatining mustaqil mezoniga aylanmoqda. Bunday tayyorlik faqat texnik jihozlanganlik bilan cheklanmaydi. U himoyalangan raqamli platformalar, protsessual reglamentlar, elektron dalillar bilan ishlash standartlari, kiberxavfsizlik bayonnomalari, texnik yordam tizimi va tegishli raqamli kompetensiyalarga ega kadrlar mavjudligini ham qamrab olishi lozim.

Tadqiqot natijalari raqamlashtirishni mavjud arbitraj tartib-taomillarini shunchaki elektron shaklga o'tkazish sifatida talqin qilish yetarli emasligini ko'rsatdi. Raqamli arbitrajni alohida texnologik vositalar yig'indisi sifatida emas, balki huquqiy, protsessual, institutsional va texnologik elementlarni birlashtiruvchi yaxlit ekotizim sifatida shakllantirish zarur.

Shuningdek, tadqiqot natijasida aniqlangan muhim institutsional muammolardan biri O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan xalqaro tijorat arbitraji muassasalari, hakamlik sudlari va mediatsiya markazlarining moddiy-texnik hamda raqamli imkoniyatlari

bir xil emasligi bilan bog'liq. Ularning aksariyati uchun zamonaviy eshituv zallari, gibrid muhokama tizimlari, himoyalangan raqamli platforma, sinxron tarjima va transkripsiya vositalari, elektron dalillarni xavfsiz saqlash hamda professional kiberxavfsizlik infratuzilmasini mustaqil ravishda yaratish va muntazam yangilab borish katta moliyaviy va tashkiliy resurslarni talab etadi. Shu sababli raqamli arbitrajni rivojlantirishni faqat alohida nizolarni muqobil hal etish (keyingi o'rinlarda – ADR) institutlarining o'z moliyaviy va texnik imkoniyatlari hisobidan amalga oshirishga asoslangan model uzoq muddatli istiqbolda yetarli samara bermasligi mumkin. Mazkur holat umumiy foydalaniladigan zamonaviy ADR infratuzilmasini yaratish zaruratini ko'rsatadi.

Mazkur natijalarni tizimlashtirish maqsadida O'zbekistonda raqamli xalqaro tijorat arbitrajini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, mavjud holati, aniqlangan muammolar va taklif etilayotgan choralar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan.

Jadval

O'zbekistonda raqamli xalqaro tijorat arbitrajini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari

Yo'nalish	Mavjud holat	Asosiy muammo	Taklif etilayotgan chora
Onlayn va gibrid eshituvlar	Masofaviy ishtirok etish uchun umumiy huquqiy imkoniyatlar mavjud	Yagona protsessual standartlarning yetarli darajada shakllanmaganligi	Namunaviy reglament va onlayn eshituvlar bayonnomasini ishlab chiqish
Elektron dalillar	Elektron hujjatlarning yuridik ahamiyati tan olingan	Yaxlitlik, haqiqiylik va saqlash zanjirini baholash mezonlarining yetarli emasligi	Elektron dalillar bilan ishlash standartlarini ishlab chiqish
Raqamli platformalar	Alohida elektron aloqa vositalaridan foydalanish mumkin	Yagona himoyalangan institutsional muhitning mavjud emasligi	Ixtisoslashtirilgan raqamli arbitraj platformasini rivojlantirish
Kiberxavfsizlik va maxfiylik	Umumiy qonunchilik talablari mavjud	Arbitrajga xos xavf-xatarlarni boshqarish mexanizmlarining yetarli emasligi	Xavf darajasiga mutanosib kiberxavfsizlik bayonnomasini joriy etish
Sun'iy intellekt	Yordamchi vosita sifatida foydalanish imkoniyati mavjud	Shaffoflik, maxfiylik va inson nazorati masalalarining tartibga solinmaganligi	Sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish qoidalarini ishlab chiqish
Raqamli kompetensiyalar	Ayrim mutaxassislarda amaliy tajriba shakllanmoqda	Tizimli tayyorgarlik va malaka oshirish dasturlarining yetarli emasligi	Arbitrlar va arbitraj ishtirokchilari uchun maxsus o'quv dasturlarini joriy etish

Jadvalda keltirilgan natijalar shuni ko'rsatadi, O'zbekistonda raqamli xalqaro tijorat arbitrajini rivojlantirishning keyingi bosqichi alohida texnologik vositalarni joriy etish bilan cheklanmasligi lozim. Asosiy vazifa mavjud huquqiy imkoniyatlarni yagona protsessual va institutsional tizimga birlashtirishdan iborat. Bunday yondashuv onlayn va gibriddashuvlar, elektron dalillar, raqamli platformalar, kiberxavfsizlik, sun'iy intellekt hamda raqamli kompetensiyalar sohasida o'zaro muvofiq huquqiy va tashkiliy mexanizmlarni shakllantirishni talab etadi.

Muhokama

O'tkazilgan tahlil O'zbekistonda xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirish o'tish bosqichida ekanligini ko'rsatadi. Raqamli muhit bilan bazaviy huquqiy muvofiqlik allaqachon mavjud. Chunki qonunchilik elektron hamkorlikni tan oladi, xalqaro arbitrajning zamonaviy modeli texnologik neytral yondashuvlarga asoslanadi, davlat odil sudlovining raqamlashtirilishi esa yuridik kommunikatsiyaning elektron shakllarini tan olishga ko'maklashadi. Biroq mavjud normativ-huquqiy infratuzilma hozircha raqamli texnologiyalarga xos xavf-xatarlarni yaxlit boshqarishdan ko'ra, ulardan foydalanish imkoniyatini ko'proq ta'minlamoqda.

Tadqiqot natijalari raqamlashtirishni faqat mavjud arbitraj tartib-taomillarini elektron shaklga o'tkazish sifatida talqin qilish yetarli emasligini ko'rsatdi. Raqamli arbitrajni alohida texnologik vositalar yig'indisi sifatida emas, balki huquqiy, protsessual, institutsional va texnologik elementlarni birlashtiruvchi yaxlit ekotizim sifatida shakllantirish lozim. Shu nuqtayi nazardan, texnologiyalarning joriy etilishini o'z-o'zicha arbitraj samaradorligining ko'rsatkichi deb hisoblovchi yondashuvni to'liq qo'llab-quvvatlab bo'lmaydi. Texnologik yechim faqat taraflarning tengligi, eshitis huquqi, maxfiylik, axborot xavfsizligi va arbitrajning mustaqilligi kafolatlangan taqdirdagina protsessual jihatdan samarali deb baholanishi mumkin.

Olingan natijalar, umuman olganda, Rossiya va xorijiy huquqiy doktrinasida shakllangan ayrim xulosalarga muvofiq keladi. O.F. Zasemkova (2019) tomonidan tahlil qilingan blokcheyn asosidagi nizolarni hal etish mexanizmlari raqamli nizolarni hal etishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Biroq xalqaro tijorat arbitrajining raqamli transformatsiyasini biror muayyan texnologiya, jumladan, blokcheyn bilan bog'lash metodologik jihatdan tor yondashuv bo'lar edi. Texnologiyalar tez o'zgaradi, arbitrajning fundamental prinsiplari esa nisbatan barqaror. Shu sababli O'zbekiston uchun texnologiyani tartibga soluvchi emas, balki texnologiya bajarishi lozim bo'lgan protsessual funksiyalarni belgilovchi model maqbuldir.

S.J. Solovix va A.V. Volkov xorijiy va Rossiya tajribasini tahlil qilish asosida raqamli tijorat arbitrajini izchil institutsional rivojlantirish zarur, degan xulosaga keladilar. Ushbu yondashuvni qo'llab-quvvatlagan (Solovykh & Volkov, 2024). O'zbekiston sharoitiga tatbiq etib, institutsional rivojlanish faqat raqamli platformani yaratish bilan cheklanmasligi, balki protsessual reglamentlar, elektron dalillar standartlari, kiberxavfsizlik bayonnomalari va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish choralarini ham qamrab olishi lozimligini asoslaydi.

E.V. Kupchina (2024) tadqiqoti raqamlashtirish texnologik jihatdan murakkab nizolarni, shu jumladan intellektual mulk sohasidagi nizolarni arbitraj tartibida hal etishga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqlaydi. Bizning natijalarimiz mazkur xulosani qo'llab-quvvatlaydi va raqamli transformatsiyaning ta'siri nizoning muayyan turi bilan cheklanmasdan, butun arbitraj protsessual siklini qamrab olayotganini ko'rsatadi.

Raqamli arbitrajni rivojlantirishning us-tuvor yo'nalishlari. Tahlil natijalariga ko'ra, rivojlanishning *birinchi yo'nalishi* raqamli arbitraj muhokamasi bo'yicha namunaviy reglament yoki tavsiyalarni qabul qilishdan iborat bo'lishi lozim. Bunday hujjat muayyan

dasturlar va qurilmalarni haddan tashqari batafsil tartibga solmasligi kerak, chunki texnologiyalar tez sur'atlarda o'zgarib bormoqda. Uning vazifasi funksional standartlarni, jumladan, ishonchli identifikatsiya, ishtirok etish uchun teng imkoniyat, ma'lumotlarni himoyalangan tarzda almashish, dalillarning yaxlitligini saqlash, texnik nosozliklarni protsessual qayd etish, xavf-xatarlarga mutanosib kiberxavfsizlik choralari va sun'iy intellekt-dan foydalanishning shaffof qoidalarini belgilashdan iborat bo'lishi lozim.

Ikkinchi yo'nalish – arbitrajni ma'muriy boshqarishga mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan raqamli platformani rivojlantirish. Yagona raqamli muhit arbitraj talabini elektron shaklda taqdim etish, ish bo'yicha himoyalangan shaxsiy kabinet, foydalanish huquqlarini chegaralash, amalga oshirilgan harakatlarni jurnalda qayd etish, xabarnomalar yuborish, katta hajmdagi fayllarni xavfsiz uzatish, videokonferensaloqani ta'minlash yoki u bilan integratsiya qilish, arxivlash va zaxira nusxalarini yaratish imkoniyatlarini qamrab olishi mumkin. Bunda platforma arxitekturasini shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish va axborotni transchegaraviy uzatish talablarini hisobga olishi lozim.

Uchinchi yo'nalish – onlayn eshituvlarni o'tkazish bo'yicha standart protsessual bayonnomani shakllantirish. Bunday bayonnomaning mavjudligi taraflar va arbitraj tarkibini har bir ishda qoidalarini yangidan ishlab chiqish zaruratidan xalos etadi. Shu bilan birga, bayonnoma moslashuvchan bo'lishi va muayyan nizoning holatlarini hisobga olgan holda qo'llanishi lozim. Ayniqsa, guvoh turgan xona va uning shaxsini tekshirish tartibi, elektron hujjatlar to'plamidan foydalanish qoidalarini, zaxira aloqa kanali hamda texnik nosozlik eshituvni to'xtatib turishni talab etadigan mezonlarni belgilash muhim ahamiyatga ega.

To'rtinchi yo'nalish – elektron dalillar bilan ishlashni standartlashtirish. Dastlabki fayllar, metama'lumotlar va voqealar jurnallarini saqlash, saqlash zanjirini hujjatlash-

tirish, alohida muhim fayllarni uzatishda nazorat summalaridan foydalanish hamda raqamli obyektning haqiqiyliги asosli ravishda bahslashilgan hollarda ekspertlarni jalb etish bo'yicha tavsiyalarni belgilash maqsadga muvofiq. Bunday qoidalar har bir elektron hujjatga nisbatan ishonchsizlik prezumpsiyasini keltirib chiqarmasligi lozim. Ularning vazifasi soxtalashtirishning muayyan xavfiga mutanosib chora ko'rishni ta'minlashdan iborat.

Beshinchi yo'nalish – raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish. Yangi avlod arbitrlarini tayyorlash yuristni muhandisga aylantirishni anglatmaydi. Biroq arbitr raqamli dalillarning asosiy xususiyatlari, bulutli servislar bilan bog'liq xavf-xatarlar, kibergigiyena prinsiplari, sun'iy intellektning imkoniyatlari va cheklovlarini tushunishi lozim. Xuddi shunday kompetensiyalar arbitraj kotiblari, taraflar vakillari, ekspertlar hamda arbitraj muassasalari xodimlari uchun ham zarur.

Oldinchi yo'nalish – xalqaro muvofiqlikni ta'minlash. Xalqaro tijorat arbitraji o'z tabiatiga ko'ra davlat chegaralaridan tashqariga chiqadi. Shu sababli O'zbekistonda joriy etiladigan raqamli yechimlar YUNSITRAL yondashuvlari va e'tirof etilgan xalqaro tavsiyalarga muvofiq bo'lishi lozim. Arbitraj institutlari o'rtasidagi hamkorlik, bayonnomalar va amaliy tajriba almashinuvi, qo'shma ta'lim dasturlarini amalga oshirish hamda elektron identifikatsiyaning o'zaro tushunarli standartlarini rivojlantirish istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi.

Tadqiqotda aniqlangan muammolar va cheklovlar. Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy va amaliy muammolar aniqlandi.

Birinchidan, raqamli arbitraj sohasida yagona va barqaror terminologik apparat hali to'liq shakllanmagan. "Raqamli arbitraj", "onlayn arbitraj", "masofaviy eshituv" va "raqamli odil sudlov" tushunchalari ilmiy adabiyotlar va amaliyotda ayrim hollarda turlicha mazmunda qo'llanadi. Bu holat tadqiqot natijalarini qiyoslashda metodologik qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Ikkinchidan, O'zbekistonda xalqaro tijorat arbitrajida onlayn eshituvlar, elektron dalillar, kiberxavfsizlik hodisalari va sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha ochiq empirik ma'lumotlarning cheklanganligi muayyan statistik qonuniyatlarni aniqlash imkoniyatini toraytiradi. Shu sababli tadqiqot asosan normativ-huquqiy, qiyosiy-huquqiy va doktrinal tahlilga tayandi. Bu cheklov keyingi tadqiqotlarda arbitrlar, advokatlar, mediatorlar va arbitraj muassasalari vakillari o'rtasida so'rovlar hamda ekspert intervyularini o'tkazish zaruratini ko'rsatadi.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalarning tez o'zgarishi huquqiy tadqiqot natijalarining vaqt o'tishi bilan texnologik jihatdan eskirish xavfini yuzaga keltiradi. Shu sababli tadqiqotda muayyan dasturiy mahsulotlar yoki platformalarni huquqiy tartibga solishga emas, balki texnologik neytrallik va funksional ekvivalentlik prinsiplariga ustuvorlik berildi.

Markazlashtirilgan infratuzilma va institutsional plyuralizm konsepsiyasi. Tadqiqot natijasida aniqlangan institutsional va moliyaviy cheklovlar O'zbekistonda raqamli ADR infratuzilmasini rivojlantirishning maqbul modelini belgilash masalasini kun tartibiga qo'yadi. Har bir arbitraj muassasasi, hakamlik sudi yoki mediatsiya markazi tomonidan alohida texnologik infratuzilmaning yaratilishi iqtisodiy va tashkiliy jihatdan samarali yechim hisoblanmaydi. Zamonaviy eshituv zallari, himoyalangan raqamli platformalar, videokonferensaloqa, sinxron tarjima va transkripsiya vositalari, elektron dalillarni xavfsiz saqlash tizimlari hamda professional kiberxavfsizlik infratuzilmasini yaratish va muntazam yangilab borish katta moliyaviy, texnologik va tashkiliy resurslarni talab etadi.

Shu nuqtayi nazardan, ilgari surilayotgan "Markazlashtirilgan infratuzilma – institutsional plyuralizm" konsepsiyasi Markaziy Osiyoda nizolarni muqobil hal etish institutlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan ko'p yillik tashabbuslarning mantiqiy davomi hisoblanadi. Xususan, 2017-yilda

mintaqa davlatlarining hakamlik sudlari va xalqaro arbitraj institutlari o'rtasida doimiy hamkorlik mexanizmlarini shakllantirish, jumladan, ularni birlashtiruvchi mintaqaviy professional tuzilma hamda qo'shma ixtisoslashtirilgan nashrni tashkil etish g'oyalari ilgari surilgan edi. 2020-yilda Markaziy Osiyo davlatlari vakillari ishtirokida o'tkazilgan "COVID-19 davrida va undan keyin Markaziy Osiyoda xalqaro arbitraj amaliyoti va muammolari" mavzusidagi mintaqaviy onlayn vebinar ushbu professional muloqot va hamkorlikning raqamli muhitda ham davom etganini ko'rsatdi.

Mazkur tashabbuslarning tadrijiy rivoji sifatida shakllangan ushbu konsepsiya raqamli transformatsiya sharoitida alohida dolzarblik kasb etadi. Uning mohiyati turli ADR institutlarini yagona tashkiliy tuzilmaga birlashtirishda emas, balki ularning tashkiliy va protsessual mustaqilligini saqlagan holda, umumiy zamonaviy moddiy-texnik va yuqori texnologik raqamli infratuzilmadan foydalanish imkoniyatini ta'minlashdan iborat. Bunday yondashuv institutsional mustaqillik va sog'lom raqobatni saqlab qolish bilan bir vaqtda resurslardan oqilona va samarali foydalanish hamda zamonaviy texnologik imkoniyatlardan keng foydalanish uchun sharoit yaratadi.

Konsepsiya o'zaro bog'liq, biroq maqsadi va funksional vazifalari jihatidan farqlanuvchi ikki darajada amalga oshirilishi mumkin.

Birinchi – milliy darajada O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan xalqaro tijorat arbitraji muassasalari, hakamlik sudlari, mediatsiya markazlari va mediatorlar uchun umumiy zamonaviy moddiy-texnik va raqamli infratuzilmadan foydalanish imkoniyatini yaratuvchi "Toshkent ADR markazi"ni shakllantirish nazarda tutiladi. Markaz zamonaviy eshituv zallari, himoyalangan raqamli platforma, videokonferensaloqa, sinxron tarjima va transkripsiya vositalari, elektron dalillar bilan xavfsiz ishlash tizimi hamda kiberxavfsizlik infratuzilmasini taqdim etishi mumkin.

Bunda ADR subyektlarining tashkiliy va protsessual mustaqilligi to'liq saqlanishi lozim.

Ikkinchi – mintaqaviy darajada Markaziy Osiyo davlatlarining ADR institutlari va professional hamjamiyatlari o'rtasida doimiy hamkorlikni yo'lga qo'yish, tajriba va ilg'or amaliyotni almashish, arbitrlar va mediatorlarni tayyorlash, qo'shma ta'lim dasturlari hamda ilmiy-amaliy tadqiqotlarni amalga oshirish, xalqaro forumlar o'tkazish va raqamli ADR texnologiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi "Samarqand ADR platformasi"ni shakllantirish g'oyasi ilgari suriladi. Platforma yagona arbitraj yoki mediatsiya instituti sifatida emas, balki mintaqada davlatlarining mustaqil ADR institutlarini professional muloqot va hamkorlik asosida birlashtiruvchi ochiq mintaqaviy maydon sifatida faoliyat yuritishi maqsadga muvofiq.

Shunday qilib, "Toshkent ADR markazi" va "Samarqand ADR platformasi" bir-birini takrorlovchi emas, balki o'zaro to'ldiruvchi modellar sifatida qaraladi. Birinchi model umumiy yuqori texnologik infratuzilmadan foydalanish imkoniyatini milliy darajada ta'minlashga qaratilgan bo'lsa, ikkinchi model Markaziy Osiyo miqyosida professional hamkorlik, bilim va tajriba almashinuvi hamda qo'shma tashabbuslarni rivojlantirish uchun ochiq mintaqaviy maydon vazifasini bajaradi.

Taklif etilayotgan modelning asosiy afzalligi resurslarni markazlashtirish bilan institutsional mustaqillik va plyuralizmni uyg'unlashtirish imkoniyatidadir. Umumiy infratuzilma alohida ADR institutlarining moliyaviy va texnologik yukini kamaytirish, zamonaviy yuqori texnologik standartlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish va ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi. Institutsional plyuralizm esa ADR institutlarining tashkiliy va protsessual mustaqilligini, ular o'rtasidagi sog'lom raqobatni hamda taraflarning arbitraj muassasasi, hakamlik sudi, mediator yoki mediatsiya markazini erkin tanlash huquqini saqlab qolish imkonini beradi.

Metodologik yondashuvlar va natijalarning qiyosiy bahosi. Mazkur tadqiqotda formal-yuridik, tizimli, qiyosiy-huquqiy va funksional metodlarning birgalikda qo'llanishi alohida huquqiy normalarni tahlil qilish bilan cheklanib qolmasdan, raqamli arbitrajni yaxlit huquqiy va institutsional tizim sifatida baholash imkonini berdi. Formal-yuridik metod milliy qonunchilikdagi mavjud huquqiy imkoniyat va bo'shliqlarni aniqlashga xizmat qilgan bo'lsa, tizimli metod arbitraj, axborot va protsessual qonunchilik o'rtasidagi funksional bog'liqlikni ochib berish imkonini berdi. Qiyosiy-huquqiy metod milliy yondashuvlarni xalqaro standartlar va xorijiy doktrina bilan solishtirishga, funksional metod esa mavjud normalarning raqamli arbitraj ehtiyojlariga amaliy muvofiqligini baholashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari K.L. Branovitskiy, I.G. Rens, A.V. Neznamov va boshqa mualliflarning pandemiya protsessual shakllarni raqamlashtirishga doir global tendensiyaning jadallashtirgani haqidagi xulosalariga muvofiq keladi (Branovitskii et al., 2021). Biroq mazkur tadqiqot ushbu yondashuvni O'zbekistondagi xalqaro tijorat arbitraji misolida rivojlantirib, raqamli transformatsiyani faqat pandemiya oqibati yoki protsessual kommunikatsiya vositalarining o'zgarishi sifatida emas, balki normativ-huquqiy, protsessual, institutsional va texnologik elementlarning tizimli integratsiyasi sifatida talqin etadi.

Nazariy nuqtayi nazardan, tadqiqot natijalari raqamlashtirish arbitrajning mohiyatini o'zgartirmaydi, balki uning fundamental prinsiplarini amalga oshirish usullarini o'zgartiradi, degan xulosaga olib keladi. Taraflar irodasi avtonomiyasi raqamli tartib-taomilni tanlashda namoyon bo'ladi; taraflarning tengligi raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatini hisobga olishni talab etadi; maxfiylik qonuniy va shartnomaviy majburiyat bo'lish bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash vazifasiga ham aylanadi; eshitis huquqi masofaviy ishtirok sharoitida ham ta'minlanishi lozim; arbitrning mustaqilligi esa

algoritmik natijalarga tanqidiy baho bermasdan qaram bo'lib qolishga yo'l qo'ymaslikni ham qamrab oladi.

Shu sababli raqamli transformatsiya jarayonining texnologiyalar bilan qay darajada to'ldirilganligiga qarab emas, balki texnologiyalarning arbitrajning fundamental kafolatlarini zaiflashtirmasdan, aksincha, mustahkamlash qobiliyatiga qarab baholanishi lozim.

Taklif etilayotgan yondashuvlar muayyan texnologik platformaga bog'lanmaganligi sababli ular yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi sharoitida ham moslashuvchanligini saqlab qoladi.

Tadqiqot natijalarining asoslanganligi milliy qonunchilik normalarini tizimli tahlil qilish, ularni YUNSITRAL standartlari va xalqaro tavsiyaviy hujjatlarda shakllangan yondashuvlar bilan qiyoslash, shuningdek zamonaviy xorijiy va milliy yuridik adabiyotlardagi ilmiy qarashlarni tanqidiy o'rganish orqali ta'minlandi. Turli huquqiy manbalar va metodlarning o'zaro uyg'un qo'llanishi chiqarilgan xulosalarni bir tomonlama yondashuvdan xoli etishga va ularning ilmiy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

Xulosa

Xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirish obyektiv va ortga qaytmas jarayondir. O'zbekiston uchun ushbu jarayon bir vaqtning o'zida transchegaraviy tijorat nizolarini hal etish samaradorligini oshirish vositasi hamda milliy huquqiy tizimning investitsiyaviy jozibadorligini ta'minlovchi omillardan biri hisoblanadi.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

Birinchidan, O'zbekistonda maxsus arbitraj qonunchiligi hamda elektron tijorat, elektron hujjatlar, elektron imzo, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik va raqamli odil sudlov sohalaridagi huquqiy tartibga solishning o'zaro uyg'unligi natijasida raqamli arbitraj uchun bazaviy normativ-huquqiy asos shakllangan. Biroq ushbu

huquqiy asoslar turli qonunchilik sohalarida tarqoq holda mavjud bo'lib, ularni yagona raqamli arbitraj protsessual modeli doirasida funksional jihatdan integratsiya qilish zarur.

Ikkinchidan, O'zbekistonda xalqaro tijorat arbitrajini raqamlashtirishning keyingi bosqichi raqamli servislar sonini shunchaki ko'paytirish bilan emas, balki raqamli arbitrajning yagona protsessual va institutsional modelini shakllantirish bilan bog'liq bo'lishi lozim. Bunday model arbitraj talabini elektron shaklda taqdim etish, taraflar va arbitraj tarkibi o'rtasida himoyalangan hujjat almashinuvi, elektron dalillarni boshqarish, onlayn va gibrid eshituvlarni o'tkazish, arbitraj qarorini xavfsiz saqlash hamda davlat sudlari bilan elektron hamkorlik qilish bosqichlarini qamrab olishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, kiberxavfsizlik, arbitraj muhokamasi ishtirokchilarini ishonchli identifikatsiya qilish, elektron dalillarning yaxlitligi va haqiqiylikini ta'minlash, taraflarning raqamli tengligini kafolatlash, maxfiy axborotni himoya qilish hamda sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish raqamli arbitrajni huquqiy va institutsional rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari hisoblanadi.

To'rtinchidan, raqamlashtirish insonga yo'naltirilgan xususiyatini saqlab qolishi lozim. Sun'iy intellekt va boshqa algoritmik vositalardan arbitraj jarayonining yordamchi vositasi sifatida foydalanish mumkin, biroq yakuniy arbitraj qarorini qabul qilish, dalillarni baholash, taraflarning vajrlarini huquqiy tahlil qilish va adolatli tartib-taomilni ta'minlash uchun javobgarlik algoritmgaga topshirilishi mumkin emas. Arbitr qaror qabul qilish jarayonining markaziy va mas'ul subyekti bo'lib qolishi lozim.

Beshinchidan, O'zbekistonda faoliyat yurituvchi doimiy arbitraj muassasalari uchun raqamli arbitraj muhokamasining namunaviy reglamentini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Unda elektron murojaat qilish, taraflarni xabardor etish, ishtirokchilarni identifikatsiya qilish, onlayn eshituvni tashkil etish,

texnik uzilishlarning protsessual oqibatlari, elektron dalillarni taqdim etish va saqlash hamda sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishni oshkor qilishning minimal standartlari nazarda tutilishi lozim.

Oltinchidan, arbitrlar, arbitraj kotiblari, advokatlar, ekspertlar va arbitraj muassasalari xodimlarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus ta'lim va malaka oshirish dasturlarini tashkil etish.

Yettinchidan, davlat ko'magida "Toshkent ADR markazi"ni tashkil etish taklif etiladi. Markaz O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan xalqaro tijorat arbitraji muassasalari, hakamlar sudlari, mediatsiya markazlari va mediatorlar uchun umumiy foydalaniladigan zamonaviy eshituv zallari, himoyalangan raqamli platforma, videokonferensaloqa, sinxron tarjima, transkripsiya, elektron dalillar bilan xavfsiz ishlash va kiberxavfsizlik infratuzilmasini taqdim etishi lozim. ADR subyektlarining institutsional mustaqilligi saqlangan holda, mazkur infratuzilmadan bepul yoki imtiyozli foydalanish mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiq.

Sakkizinchidan, Samarqand shahrida Markaziy Osiyo davlatlari uchun "Samarqand ADR platformasi"ni shakllantirish taklif etiladi. Platforma mintaqa davlatlarining ADR institutlari va professional hamjamiyatlari o'rtasida doimiy hamkorlik, tajriba almashinuvi, arbitrlar va mediatorlarni tayyorlash, qo'shma ilmiy-amaliy tadqiqotlar, xalqaro forumlar hamda raqamli ADR texnologiyalarini rivojlantirish uchun ochiq mintaqaviy maydon vazifasini bajarishi lozim.

O'zbekistonda raqamli xalqaro tijorat arbitrajining istiqbolli modeli texnologik neytrallik, taraflar irodasi avtonomiyasi, protsessual tenglik, xavf-xatarlarga mutanosib axborot xavfsizligi, maxfiylik, inson nazorati va xalqaro muvofiqlik prinsiplariga asoslanishi lozim.

Faqat shunday yondashuvdagina raqamli texnologiyalar o'z-o'zicha maqsadga emas, balki arbitrajga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, taraflarning protsessual huquqlarini samarali ta'minlash hamda transchegara-viy tijorat nizolarini hal etish sifatini oshirish vositasiga aylanadi.

REFERENCES

- Amangeldy, A. A. (2021). Digital technologies incorporation into legislation of the Republic of Kazakhstan. *European and Asian Law Review*, 4(1), 52–60.
- Born, G. B. (2021). *International commercial arbitration* (3rd ed.). Kluwer Law International.
- Branovitskiy, K. L., Renz, I. G., Neznamov, Al. V., et al. (2021). Digitalization and COVID-19: Global trend of the civil procedure development. *European and Asian Law Review*, 4(1), 16–22.
- Chen, L. (2024). Will virtual hearings remain in post-pandemic international arbitration? *International Journal for the Semiotics of Law*, 37, 823–849. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10054-7>
- Ferreira, D. B., & Gromova, E. A. (2023). Electronic evidence in arbitration proceedings: Empirical analysis and recommendations. *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, 20, 30–39. <https://doi.org/10.14296/deeslr.v20i.5608>
- Ferreira, D. B., & Gromova, E. A. (2024). Digital evidence: The admissibility of leaked and hacked evidence in arbitration proceedings. *International Journal for the Semiotics of Law*, 37(3), 903–922. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10014-1>
- Goh, A. (2021). Digital readiness index for arbitration institutions: Challenges and implications for dispute resolution under the COVID-19 pandemic. *Journal of International Arbitration*, 38(2), 223–248.

Gómez-Moreno, J. P. (2024). Advocacy for online proceedings: Features of the digital world and their role in how communication is shaped in remote international arbitration. *International Journal for the Semiotics of Law*, 37, 777–801. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10041-y>

International Bar Association. (2020). *IBA rules on the taking of evidence in international arbitration*. International Bar Association.

International Council for Commercial Arbitration, New York City Bar Association, & International Institute for Conflict Prevention and Resolution. (2022). *ICCA–NYC Bar–CPR protocol on cybersecurity in international arbitration: 2022 edition*. International Council for Commercial Arbitration.

Kupchina, E. V. (2024). *Razreshenie sporov v sfere intellektualnoi sobstvennosti mezhdunarodnym arbitrazhem v usloviyakh tsifrovizatsii* [Resolution of intellectual property disputes by international arbitration in the context of digitalization] [Doctoral dissertation]. Peoples' Friendship University of Russia.

Kurochkin, S. A. (2022). Tsifrovye tekhnologii i arbitrazh [Digital technologies and arbitration]. *Arbitration Court*, (2/3), 147–160.

Łagiewska, M. (2024). New technologies in international arbitration: A game-changer in dispute resolution? *International Journal for the Semiotics of Law*, 37, 851–864.

Moreira, J. I. (2025). ChatGPT as a fourth arbitrator? The ethics and risks of using large language models in arbitration. *Arbitration International*, 41(1), 71–94. <https://doi.org/10.1093/arbint/aiae034>

Otaxonov, F. X. (2022). *Nizolarni muqobil hal qilish* [Alternative dispute resolution]. Zakovat Publ.

Pavić, V., & Đorđević, M. (2021). Virtual arbitration hearings: The new normal? *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, 69(2), 407–432.

Piers, M., & Aschauer, C. (Eds.). (2018). *Arbitration in the digital age: The brave new world of arbitration*. Cambridge University Press.

Republic of Uzbekistan. (2004, April 29). *On electronic document management (Law No. 611-II)*. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/6808143>

Republic of Uzbekistan. (2019, July 2). *On personal data (Law No. LRU-547)*. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-4396419>

Republic of Uzbekistan. (2021, February 16). *On international commercial arbitration (Law No. LRU-674)*. Lex.uz. <https://lex.uz/uz/docs/-5294106>

Republic of Uzbekistan. (2022, April 15). *On cybersecurity (Law No. LRU-764)*. Lex.uz. <https://lex.uz/uz/docs/-5960604>

Republic of Uzbekistan. (2022, October 12). *On electronic digital signatures (Law No. LRU-793)*. Lex.uz. <https://lex.uz/en/docs/-6234904>

Republic of Uzbekistan. (2022, September 29). *On electronic commerce (Law No. LRU-792)*. Lex.uz. <https://lex.uz/uz/docs/-6213382>

Republic of Uzbekistan. (2023, April 30). *Constitution of the Republic of Uzbekistan*. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/6445145>

Rustambekov, I., & Tuychieva, S. (2023). The development of international commercial arbitration in Uzbekistan and perspectives of implementation of digital (AI) arbitration. *Commercial Arbitration*, (9).

Savranskiy, M. Yu., & Popova, M. Yu. (2021). Arbitrazhnoe slushanie s distantsionnym uchastiem: Neobkhodimye innovatsii, neobratimo menyayushchie traditsii [Arbitration hearing with remote participation: Necessary innovations irreversibly changing traditions]. *Russian Law*, 74(12), 139–150.

Solovykh, S. Zh., & Volkov, A. V. (2024). Tsifrovizatsiya kommercheskogo arbitrazha: zarubezhnyy opyt i sovremennoe sostoyanie v Rossii [Digitalization of commercial arbitration: Foreign experience and the current state in Russia]. *Legal Policy and Legal Life*, (3), 169–174.

Stefer, D., & Fricke, V. (2025). From algorithms to awards: Exploring the technological and legal boundaries of AI's contributions to the work of arbitrators. *Arbitration International*, 41(1), 49–70.

Teramura, N., & Trakman, L. (2024). Confidentiality and privacy of arbitration in the digital era: Pies in the sky? *Arbitration International*, 40(3), 277–306.

United Nations Commission on International Trade Law. (1996). *UNCITRAL model law on electronic commerce with guide to enactment*. United Nations.

United Nations Commission on International Trade Law. (2001). *UNCITRAL model law on electronic signatures with guide to enactment*. United Nations.

United Nations Commission on International Trade Law. (2008). *UNCITRAL model law on international commercial arbitration 1985, with amendments as adopted in 2006*. United Nations.

Xalqnazarov, A., & Eshonqulov, J. (2025). The legal significance of digital evidence in international commercial arbitration. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(3), 31–36. <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.ijai.79392>

Yarkov, V. V., Branovitskii, K. L., & Dolganichev, V. V. (2022). Interaction and competition of legal systems: A study of civil procedure. *European and Asian Law Review*, 5(1), 16–23.

Zasemkova, O. F. (2019). Razreshenie sporov s pomoshchyu tekhnologii blokchein [Dispute resolution using blockchain technology]. *Current Issues of Russian Law*, (4), 160–167.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2026-yil 3-son

VOLUME 10 / ISSUE 3 / 2026

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.103](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS.103)